

Наталя Леонідівна БЕРЕЗОВСЬКА,

*канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Гармонізація національного законодавства в частині покарання неповнолітніх здійснюється з метою належного виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань у частині забезпечення дітям особливого піклування та допомоги з боку держави, реалізації положень Конституції України щодо визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності найвищою соціальною цінністю, забезпечення кожній людині права на вільний розвиток своєї особистості, а також з огляду на рівень дитячої злочинності є необхідність у розробленні державної політики у сфері захисту прав дітей, які потрапили у конфлікт із законом, відповідно до Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні [2].

Покаранням, що застосовуються до неповнолітніх, притаманні ті ж цілі, що ставляться законодавцем перед покаранням взагалі — це виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Кара ж є сутністю, а не метою покарання [1, с. 22], що впливає із поняття покарання (ч. 1 ст. 50 КК України). Тому доречним буде виглядати пропозиція щодо виключення із ч. 2 ст. 50 КК України вислову «не тільки кару, а й».

Важливу роль для досягнення цілей покарання неповнолітніх відіграє застосування основних засобів виправно-трудового впливу, що суттєво підвищують виправний потенціал цих видів покарань. Найбільший ефект у виправленні засуджених неповнолітніх злочинців є можливим при органічному поєднанні виправних та каральних засобів. За допомогою засобів виправно-трудового впливу при застосуванні громадських та виправних робіт, позбавлення волі на певний строк досягаються позитивні зміни у свідомості засудженого, створюється готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

Громадські роботи у їхньому сучасному вигляді є новим, порівняно з Кримінальним кодексом України 1960 р., видом кримінального покарання, хоча у світовій практиці такий вид покарання існує досить давно. Введення покарання у виді громадських робіт до Кримінального кодексу України та можливість його застосування до неповнолітніх злочинців є обґрунтованим та доцільним. По-

карання у виді громадських робіт володіє значними каральними та виправними властивостями, у більшості випадків справляє позитивний вплив на неповнолітніх засуджених. Низький рівень рецидивної злочинності осіб, що відбули покарання у виді громадських робіт, свідчить про ефективність цього виду покарання. Невисокі показники застосування покарання у виді громадських робіт до неповнолітніх засуджених пов'язані з незначною кількістю санкцій статей (частин статей) Особливої частини КК України, що передбачають зазначений вид покарання, певною суб'єктивною недооцінкою суддями їх виправного потенціалу та відсутністю налагодженого механізму виконання цього виду покарання.

Покарання у виді виправних робіт протягом майже всієї історії свого існування займало особливе місце в системі покарань. Широке застосування цього виду покарання за радянської доби генезису української держави змінилося істотним зниженням рівня його застосування із здобуттям Україною незалежності, обумовленого високим рівнем безробіття, особливо серед неповнолітніх. Аналіз соціально-правових, організаційних та матеріально-фінансових проблем, пов'язаних із покаранням у виді виправних робіт та його відбуванням, доводить: по-перше, обґрунтованість позицій науковців про необхідність існування покарання у виді виправних робіт та законодавця щодо передбачення у чинному кримінальному законодавстві України стосовно неповнолітніх засуджених покарання у виді виправних робіт, каральні та виховні сторони якого сприяють виправленню засуджених; по-друге, необхідність більш широкого застосування покарання у виді виправних робіт до неповнолітніх злочинців в Україні; по-третьє, потребу в удосконаленні процесу відбування покарання у виді виправних робіт неповнолітніми засудженими шляхом зміцнення матеріально-фінансового та кадрового потенціалу кримінально-виконавчих інспекцій у відповідності до загальноприйнятих світових стандартів, створення спеціального підрозділу в системі кримінально-виконавчої інспекції, який діяв би на умовах пробації та здійснював збір інформації про особистість неповнолітнього, займався наглядом за його поведінкою та працевлаштуванням, залученням громадськості до процесу виховання та виправлення. З метою підвищення ефективності застосування до неповнолітніх засуджених покарання у виді виправних робіт також необхідно закріпити в чинному КВК України обов'язок власника підприємства, де відбуває покарання неповнолітній засуджений, щодо доведення вироку суду до відома членів колективу. Важливим фактором покращення виховної роботи, що проводиться з неповноліт-

німи при відбуванні ними покарання у виді виправних робіт, може стати реалізація у КВК України положення, яке зобов'язувало б власника та трудовий колектив підприємства проводити із засудженими зазначеної категорії виховну роботу.

Узагальнення й аналіз практики застосування покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх засуджених свідчить про те, що зазначений вид покарання до неповнолітніх в Україні застосовується не виправдано широко у системі покарань неповнолітніх; застосування зазначеного найбільш суворого виду покарання до неповнолітніх супроводжується настанням низки негативних наслідків, пов'язаних з ізоляцією особистості від суспільства. Негативні наслідки застосування покарання у виді позбавлення волі на певний строк вказують на необхідність вжиття заходів, спрямованих як на скорочення обсягів застосування цього виду покарання стосовно неповнолітніх, так і на активізацію застосування покарань, альтернативних покаранню у виді позбавлення волі на певний строк, у першу чергу покарань, пов'язаних із виправно-трудовим впливом. З метою скорочення обсягів застосування до неповнолітніх засуджених в Україні покарання у виді позбавлення волі на певний строк в законодавчому порядку пропонується обмежити можливості застосування цього виду покарання сферою тяжких, із застосуванням фізичного насильства до іншої особи, та особливо тяжких злочинів. У зв'язку з цим ст. 102 КК України слід викласти у такій редакції:

«Стаття 102. Позбавлення волі на певний строк

1. Позбавлення волі є найсуворішим видом покарання, що може бути застосований до неповнолітнього, визнаного винним у вчиненні злочину на строк від шести місяців до семи років шести місяців.

2. Покарання у виді позбавлення волі призначається неповнолітньому:

1) за тяжкий, із застосуванням фізичного насильства до іншої особи, злочин — на строк до п'яти років;

2) за особливо тяжкий злочин — на строк до семи років шести місяців.

3. Неповнолітні, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, відбувають його у спеціальних виховних установах».

Основною причиною широкого застосування до неповнолітніх в Україні покарання у виді позбавлення волі на певний строк та низьких показників застосування покарань, альтернативних покаранню у виді позбавлення волі на певний строк, є недосконалість системи покарань неповнолітніх. Для вдосконалення системи пока-

рань неповнолітніх в Україні необхідно вжити заходів, спрямованих на приведення системи покарань неповнолітніх у відповідність до принципів її побудови та розширення сфери застосування покарань, альтернативних покаранню у виді позбавлення волі на певний строк. Напрямами вдосконалення системи покарань неповнолітніх в Україні є:

— розширення можливостей та удосконалення застосування вже існуючих видів покарань, пов'язаних із виправно-трудовим впливом (громадські та виправні роботи);

— видозміна такого виду покарання, як арешт, та пов'язування процесу його відбування із застосуванням виправно-трудового впливу;

— введення до системи покарань неповнолітніх такого виду покарання, пов'язаного із виправно-трудовим впливом, як обмеження волі.

З метою вдосконалення системи покарань неповнолітніх в Україні пропонується:

— передбачити у чинному КК України можливість застосування до неповнолітніх засуджених покарань у виді громадських та виправних робіт із 14-річного віку, що в цілому узгоджується з міжнародно-правовими стандартами у сфері застосування покарань, праці неповнолітніх та пов'язування відбування покарань із виправно-трудовим впливом. Зазначені види покарань слід застосовувати до неповнолітніх за вчинення злочинів невеликої та середньої тяжкості; крім того, необхідно передбачити також можливість застосування покарання у виді громадських робіт не тільки як основного, але і як додаткового виду покарання — до виправних робіт та до штрафу.

— перетворити арешт на покарання, пов'язане із виправно-трудовим впливом, застосовувати його з 14-річного віку та здійснити диференціацію строків відбування арешту, виділивши такі його види — короткостроковий арешт, арешт на вихідні, довгостроковий арешт. У зв'язку із цим пропонується ст. 101 КК України викласти у такій редакції:

«Стаття 101. Арешт

1. Арешт полягає у триманні неповнолітнього, який досяг 14-річного віку, в умовах ізоляції у спеціально пристосованих установах — арештних домах, з обов'язковим залученням до праці.

2. У залежності від особистості неповнолітнього засудженого та тяжкості вчиненого ним діяння, суд при постановленні обвинувального вироку може призначати один із таких видів арешту: короткостроковий арешт, арешт на вихідні, довгостроковий арешт.

3. Короткостроковий арешт призначається строком до шести днів, арешт на вихідні — строком від однієї до чотирьох субот та неділей, довгостроковий арешт — строком від одного до чотирьох тижнів».

Виходячи з обраного законодавцем напряму кримінальної політики, необхідно передбачити можливість застосування арешту на вихідні та короткострокового арешту при покаранні неповнолітніх злочинців, що вчинили злочини невеликої та середньої тяжкості, а довгострокового арешту — при покаранні неповнолітніх злочинців, що вчинили тяжкі злочини.

Передбачити у КК України можливість застосування до неповнолітніх засуджених за вчинення злочинів середньої тяжкості та тяжких злочинів покарання у виді обмеження волі з 14-річного віку. Із цією метою слід, по-перше, виключити із ч. 3 ст. 61 словосполучення «до неповнолітніх» та, по-друге, ввести ст. 101-1 до Кримінального кодексу України:

«Стаття 101-1. Обмеження волі

1. Покарання у виді обмеження волі полягає у триманні неповнолітнього, який досяг 14-річного віку, у спеціальному виправно-виховному центрі без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за ним нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці.

2. Обмеження волі встановлюється на строк від шести місяців до двох років шести місяців, а при вчиненні тяжкого злочину — до п'яти років».

Частина 1 ст. 98 КК України викласти у такій редакції:

«До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочинів, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;
- 5) обмеження волі;
- 6) позбавлення волі на певний строк».

18. Забезпечуючи реалізацію пропозицій з удосконалення системи покарань неповнолітніх та застосування певних видів покарань до неповнолітніх засуджених, пропонується доповнити КК України ч. ч. 3, 4 ст. 98 та викласти їх у такій редакції:

«3. Неповнолітньому, в залежності від тяжкості вчиненого злочину, можуть бути призначені такі види покарання:

— за злочини невеликої тяжкості: штраф, громадські роботи, виправні роботи;

— за злочини середньої тяжкості: штраф, громадські роботи, виправні роботи, короткостроковий арешт, арешт на вихідні, обмеження волі;

— за тяжкі злочини: довгостроковий арешт, обмеження волі;

— за тяжкі, із застосуванням фізичного насильства до іншої особи, та особливо тяжкі злочини: позбавлення волі на певний строк.

4. Строки покарань неповнолітнім встановлюються в межах статей розділу XV Загальної частини КК України».

Уявляється, що впровадження таких змін у кримінальне законодавство надасть змогу врахувати неповноліття як пом'якшуючу обставину при призначенні покарання цій категорії осіб. Таким чином ми можемо сподіватися на гармонізацію законодавства: завдяки поєднанню положень Загальної та Особливої частини кожна санкція статті суд буде мати змогу застосувати і до неповнолітніх.

Л і т е р а т у р а

1. *Березовська Н. Л.* Покарання неповнолітніх і виправно-трудоий вплив : монографія / Н. Л. Березовська. — Одеса : Фенікс, 2011. — 250 с.

2. *Концепція розвитку кримінальної юстиції* щодо неповнолітніх в Україні від 24 травня 2011 року № 597/2011.

Николай Викторович ВИСКОВ,

канд. юрид. наук, доцент кафедры уголовного права Волгоградского государственного университета (Российская Федерация)

К ВОПРОСУ О МНОГОАСПЕКТНОСТИ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ПРИМЕРЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОТДЕЛЬНЫХ МЕР УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРА

Вопрос о многоаспектности уголовно-правового воздействия, именуемого также «многоколейностью» [1, с. 149], на абстрактном, теоретическом уровне начал подниматься в науке уголовного права относительно недавно. Вместе с тем соответствующие идеи в историческом аспекте уже находили свое воплощение в уголовном законодательстве.